

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

АДАБАШЕВ ТИМУР КЕМАЛОВИЧ

УДК 346.62 (477)

**ГОСПОДАРСЬКО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ В УКРАЇНІ**

12.00.04 – господарське право;
господарсько-процесуальне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2014

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник:

кандидат юридичних наук, доцент **Глібок Сергій Васильович**, Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України, в. о. заступника директора з наукової роботи

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, доцент **Резнікова Вікторія Вікторівна**, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, професор кафедри господарського права;

кандидат юридичних наук, доцент **Килимник Інна Ігорівна**, Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, завідувач кафедри правового забезпечення господарської діяльності.

Захист відбудеться 23 грудня 2014 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д.64.086.04 у Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розіслано 12 листопада 2014 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. Ю. Уркевич

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У сучасних умовах платіжні системи відіграють ключову роль як у національній, так і у світовій економічній системі, адже забезпечують доступ до різноманітних платіжних послуг та можливість здійснення операцій з переказу коштів від одного суб'єкта до іншого, а відтак і постійний рух грошових коштів в економіці. Тому, забезпечення функціонування платіжних систем, що відповідадуть сучасним вимогам і потребам практики, розвиненим ринковим умовам, зорієнтованих на перспективи інтеграції у європейський та світовий простір, є не тільки важливим етапом економічних і правових перетворень в Україні, але і чинником підтримання національної безпеки.

Слід зауважити, що українське законодавство про платіжні системи та переказ коштів наразі суттєво відстає від фактичного стану відносин у сфері платіжних послуг, що спричиняє системні проблеми та стримує подальший розвиток платіжних систем і господарської діяльності з надання платіжних послуг. По суті, перед законодавцем стоїть завдання глибокої модернізації правового регулювання платіжних систем в Україні, максимально використовуючи сучасний міжнародний, насамперед європейський, досвід.

Актуальність роботи визначається також і недостатнім ступенем наукової розробленості господарсько-правового регулювання платіжних систем. Це передусім пов'язано з тим, що питання правового регулювання, побудови і функціонування платіжних систем не знаходили належного відображення у роботах вітчизняних правників. Донедавна їх увага традиційно концентрувалася на вивченні теорії і практики застосування різних форм та методів безготівкових розрахунків, перспективах їх використання в народному господарстві, проблемах застосування окремих видів платіжних інструментів тощо. Про це свідчать дисертаційні роботи та монографії таких учених, як: Н. В. Агафонова, С. М. Баранов-Мохорт, А. С. Ємельянов, І. М. Жуков, Я. А. Карабань, Д. О. Кулік, Л. А. Лунц, Я. О. Хірс та ін. Деякі правові аспекти функціонування платіжних систем все ж були предметом дослідження Є. О. Алісова, О. П. Подцерковного, Л. Ю. Одегової, О. Б. Сиземової, І. О. Трубіна, А. О. Тарасенка та ін. Здебільшого проблемні питання функціонування платіжних систем досліджували і вітчизняні, і закордонні науковці-економісти: М. П. Березіна, І. М. Коваль, А. С. Обаєва, М. М. Оліфіренко, Л. В. Парафіло, Т. В. Савелко, Г. А. Тосунян, Д. П. Шкудун, П. ван ден Берг, Брюс Дж. Саммерс та інші. Та все ж багато організаційних і правових питань, пов'язаних із функціонуванням платіжних систем в Україні, досі залишаються маловивченими. Зокрема, в Україні дотепер немає цілісної теоретичної концепції платіжних систем, яка б визначила їх правову природу, правовий механізм державного регулювання, концептуальні положення щодо ринку платіжних послуг, регулювання надання платіжних послуг як виду

господарської діяльності тощо. Отже, все викладене і зумовило необхідність проведення системного наукового дослідження господарсько-правового регулювання платіжних систем.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію підготовлено відповідно до плану наукових досліджень кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в межах комплексної цільової програми «Правове забезпечення реалізації політики держави на пріоритетних напрямках економічного розвитку та у сфері екологічної безпеки» (номер державної реєстрації 0111U000962). Тему дисертації затверджено вченою радою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 4 від 23.12.2011 р.).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертації є визначення сутності та функціонального призначення платіжних систем, характеристика основних господарсько-правових засобів їх регулювання, виявлення головних недоліків правового механізму у сфері платіжних систем та напрямків його удосконалення. Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- визначення поняття та сутнісних ознак платіжних систем;
- здійснення класифікації платіжних систем, що функціонують в Україні залежно від правових підстав;
- з'ясування особливостей (напрямів, мети, об'єктів, суб'єктів, господарсько-правових засобів) державного регулювання платіжних систем в Україні;
- надання характеристики локального регулювання платіжних систем та розробка пропозицій щодо його удосконалення;
- визначення місця господарського договору як засобу господарсько-правового регулювання платіжних систем;
- з'ясування особливостей правового регулювання надання платіжних послуг як виду господарської діяльності та обґрунтування напрямків його реформування;
- окреслення проблем надання платіжних послуг засобами систем електронних грошей та шляхи їх вирішення;
- формулювання пропозицій щодо удосконалення засобів господарсько-правового забезпечення захисту інтересів користувачів платіжних послуг та відповідальності у сфері платіжних систем.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі функціонування платіжних систем в Україні та ринку платіжних послуг.

Предметом дослідження є господарсько-правове регулювання платіжних систем, а також шляхи його вдосконалення.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертації становлять загальнонауковий діалектичний метод пізнання явищ та процесів, що дав змогу всебічно проаналізувати предмет дослідження та окремі спеціально-

наукові методи наукового пізнання, вибір яких пояснюється особливостями об'єкта, предмета, мети й завдань дослідження. *Системно-структурний метод* є базовою методологічною платформою, що зумовлено специфікою предмета дослідження та був використаний при дослідженні сутності, кваліфікаційних ознак, структурно-елементного складу платіжних систем тощо. *Порівняльно-правовий метод* широко застосовувався при встановленні відмінностей тих чи інших видів платіжних систем, при дослідженні та співвіднесенні законодавства України, що регулює функціонування платіжних систем та відповідних законодавчих актів ЄС з метою виявлення основних недоліків правового регулювання платіжних систем в Україні порівняно із ЄС тощо. *Логіко-юридичний метод* використано при формулюванні дефініцій основних правових понять і категорій, класифікацій, висновків. За допомогою *формально-юридичного методу* здійснено аналіз законодавства та його тлумачення з метою виявлення суперечностей та недоліків у правовому регулюванні, прогалян у чинному законодавстві України. *Метод правового моделювання* застосовано при розробці окремих пропозицій до удосконалення чинного законодавства.

Науково-теоретичною базою дослідження стали праці відомих науковців у галузі господарського та інших галузей права, зокрема, Є. О. Алісова, Ю. Є. Атаманової, О. А. Беляневич, О. М. Вінник, О. П. Віхрова, С. В. Глібка, І. М. Жукова, Д. В. Задихайла, Г. Л. Знаменського, В. К. Мамутова, В. С. Мілаш, К. В. Масляєвої, О. П. Подцерковного, В. В. Резнікової, В. А. Устименка, О. В. Шаповалової, В. С. Шербини.

Нормативну основу дисертації склали Конституція України, Господарський та Цивільний кодекси України, Директиви Європейського Союзу та інші офіційні міжнародні акти, чинні закони та підзаконні нормативно-правові акти України, локальні нормативно-правові акти платіжних систем.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що ця дисертація є першою в Україні комплексною теоретичною працею, присвяченою господарсько-правовому регулюванню платіжних систем, зокрема, визначенню їх сутності та функціонального призначення, характеристиці основних господарсько-правових засобів їх регулювання, виявленню головних недоліків правового механізму у сфері платіжних систем та напрямків його удосконалення. У результаті проведеного дослідження отримані й виносяться на захист наступні вперше сформульовані чи додатково аргументовані наукові положення і висновки.

Уперше в господарсько-правовій доктрині:

1. Визначено істотними ознаками, за якими відповідне системне утворення може бути кваліфіковане як платіжна система, і які мають бути законодавчо закріплені в Законі України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», нормативно-правових актах Національного банку

України (далі – НБУ): 1) функціональне призначення платіжної системи; 2) встановлені законом складові платіжної системи – взаємодіючі інституційні (платіжна організація, учасники, оператори послуг платіжної інфраструктури) та технологічно-інструментальні (програмне-технічний комплекс, платіжний інструмент) елементи, що в сукупності є необхідними та достатніми; 3) договірна форма утворення та функціонування платіжної системи; 4) наявність правил платіжних систем; 5) утворення відповідно до порядку, встановленому законом.

2. Встановлено, що суб'єкти – інституційні елементи платіжних систем, і господарські відносини між ними мають характеризуватися такими рисами: 1) особливий суб'єктний склад, визначений законом та правилами платіжних систем; 2) чітка функціональна організація суб'єктів із підпорядкуванням платіжній організації; 3) наявність в змісті господарської компетенції платіжної організації організаційно-господарських повноважень стосовно керівництва та управління платіжною системою, визначення умов здійснення господарювання в її межах та інше; 4) наявність у суб'єктів платіжної системи визначеної законами, нормативно-правовими актами НБУ, правилами платіжних систем та договорами, укладеними у межах цих систем спеціальної господарської компетенції щодо здійснення господарської діяльності з надання платіжних послуг й допоміжної господарської діяльності.

3. Доведено доцільність закріплення в законодавстві України такої теоретичної правової категорії, як форма організаційно-правового забезпечення господарської діяльності, за якою суб'єкти господарювання (платіжна організація, учасники, оператори послуг платіжної інфраструктури), що беруть участь у відповідній господарській системі (платіжній системі), мали б можливість при цьому здійснювати господарську діяльність (надання платіжних послуг та інших видів господарської діяльності) та при цьому задовольняти власні господарські потреби та комерційні інтереси.

4. Науково обгрунтовано, що ключовою змістовною характеристикою для визначення платіжної системи є її функціональне призначення – забезпечення організації та здійснення господарської діяльності з надання платіжних послуг. Відповідно до цього платіжна система – це утворена у встановленому законом порядку і на підставі договору організаційно-правова форма забезпечення організації та здійснення господарської діяльності з надання платіжних послуг, яка підпорядкована власним правилам та принципам і складається з визначеної законом організованої та взаємодіючої сукупності елементів.

5. Виявлено, що пріоритетними шляхами удосконалення локального регулювання правилами платіжних систем відносин із надання платіжних послуг та безпосереднього функціонування платіжних систем є: 1) обов'язкова реєстрація правил платіжних систем НБУ; 2) забезпечення

публічного доступу до правил платіжних систем шляхом розміщення їх на офіційному веб-сайті НБУ та веб-сайті відповідної платіжної системи; 3) розширення переліку обов'язкових вимог, що мають бути відображені у правилах платіжних систем як у локальному нормативно-правовому акті, та його закріплення в окремій нормі Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні».

6. Запропоновано концепцію розширення правових ознак правил платіжної системи, згідно з якою правила, як локальний нормативно-правовий акт, після їх реєстрації в НБУ та набуття ними ознаки публічності, також будуть трансформовані в частину істотних умов договорів про вступ у платіжну систему, інших видів договорів, що укладаються в платіжній системі, зокрема між її учасниками, а також договорів про надання платіжних послуг, що укладається між учасником платіжної системи та користувачем.

7. Теоретично обґрунтовано, що платіжна послуга: 1) є самостійним видом фінансових послуг, змістом якої є господарська операція з переказу коштів; 2) є об'єктом відповідних правовідносин; 3) є предметом договору про надання платіжних послуг; 4) її надання є самостійним видом господарської діяльності суб'єктів господарювання – учасників платіжних систем. Фактично існуюча, але законодавчо не закріплена організована система надання платіжних послуг в Україні обумовлює необхідність удосконалення механізму господарсько-правового регулювання цієї діяльності та правове визначення в межах ринків фінансових послуг в Україні самостійної сфери відносин – ринку платіжних послуг.

Удосконалено положення щодо:

1. Розуміння сутності категорії «переказ коштів» саме як господарської операції, а також поняття «переказ коштів», під яким слід розуміти ініційований платником або отримувачем за допомогою платіжного інструмента рух певної суми коштів в електронній формі з метою надання її у розпорядження отримувача, що здійснюється шляхом списання коштів з рахунку платника або отримання її від нього у готівковій формі та зарахування коштів на рахунок отримувача або видачі йому в готівковій формі чи у інший спосіб, передбачений законом.

2. Змісту поняття електронних грошей, під якими слід розуміти засіб платежу, що зберігається на відповідному електронному пристрої, емітований на користь користувача в обмін наданих ним готівкових або безготівкових коштів з метою здійснення розрахунків за зобов'язаннями користувача перед третіми особами, із використанням при цьому спеціального програмного забезпечення.

3. Механізму відповідальності у платіжних системах і з метою забезпечення прав користувачів платіжних систем запропоновано принцип відповідальності зобов'язаної сторони в договірних відносинах з користувачем за здійснення платіжної послуги належним чином, у тому

числі і третіми особами – іншими учасниками платіжної системи, які беруть участь у здійсненні операції переказу коштів, але не є стороною у договорі.

Дістали подальшого розвитку:

1. Класифікація платіжних систем, що розглядається дисертантом як підстава для встановлення відмінностей у правовому урегулюванні різних видів платіжних систем і здійснена за такими правовими критеріями: 1) територія функціонування платіжних систем і місце знаходження її платіжної організації; 2) правовий зв'язок із державою тієї платіжної організації, що є засновником платіжної системи та здійснює управління нею; 3) вид фінансової установи, що є платіжною організацією платіжної системи; 4) особливості доступу до платіжної системи її учасників; 5) спрямованість платіжної системи на реалізацію її послуг у господарській діяльності користувачів.

2. Вимоги щодо необхідності розширення пріоритетів грошово-кредитної політики держави згідно зі ст. 10 Господарського кодексу України шляхом формування, законодавчого закріплення та реалізації державної політики у сфері платіжних систем із врахуванням при цьому напрямів узгодженого регулювання господарсько-правовими засобами сфери платіжних систем, яка складається з таких основних об'єктів впливу: 1) платіжна система України як підсистема національної економічної системи; 2) окремі платіжні системи; 3) суб'єкти платіжної системи (платіжна організація, учасники платіжної системи, оператори послуг платіжної інфраструктури та інші суб'єкти господарювання); 4) ринок платіжних послуг як відповідна сфера господарської діяльності.

3. Положення про багатофункціональність господарсько-правового статусу НБУ, який у сфері платіжних систем має потрійну правову природу та ґрунтується на можливості виконання ним таких основних функцій: 1) організаційно-господарських функцій уповноваженого державного органу, що здійснює державне регулювання платіжних систем та діяльності з надання платіжних послуг; 2) організаційно-господарських та виробничо-господарських функцій платіжної організації платіжних систем НБУ; 3) виробничо-господарських функцій учасника інших платіжних систем, що безпосередньо може здійснювати діяльність розрахункового банку з переказу коштів, надаючи відповідні послуги іншим учасникам платіжних систем.

4. Форми та методи адаптації всієї сукупності загальних засобів, а також удосконалення спеціальних господарсько-правових засобів державного регулювання платіжних систем та господарської діяльності з надання платіжних послуг (ліцензування; стандартизація, сертифікація; застосування нормативів та лімітів; регулювання цін і тарифів; система реєстрації у сфері функціонування платіжних систем; система нагляду (оверсайту) за платіжними системами тощо) з метою підвищення їх господарсько-правового впливу на платіжні системи та відповідних

суб'єктів господарювання.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вони можуть бути використані у таких сферах: 1) *науково-дослідній* – при подальших дослідженнях правових проблем функціонування платіжних систем та здійснення господарської діяльності з надання платіжних послуг; 2) *правотворчій діяльності* – як основа удосконалення чинного законодавства про платіжні системи та переказ коштів шляхом внесення змін до Господарського кодексу України, Законів України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» та інших нормативно-правових актів, підвищення ефективності функціонування платіжних систем та господарської діяльності їх учасників, гармонізації відповідних положень до вимог європейських стандартів і правил тощо; 3) *науково-освітній та науково-методичній* – у ході викладання навчальної дисципліни «Господарське право», при розробці та викладенні спеціальних навчальних курсів юридичного і неюридичного спрямування, а також при підготовці підручників, навчальних посібників та інших навчально-методичних матеріалів, що супроводжують викладання зазначених курсів; 4) *практичній діяльності* – як основа удосконалення локального та договірної механізмів регулювання платіжних систем і господарської діяльності їх учасників.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, обговорені, схвалені й рекомендовані до захисту кафедрою господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (протокол № 11 від 12.06.2014 р.). Окремі результати дисертаційної роботи були представлені на таких наукових конференціях: «Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства» (м. Харків, 16 бер. 2012 р.), «Проблеми розвитку юридичної науки в дослідженнях молодих учених» (м. Харків, 5 квіт. 2012 р.), «Процеси економічної глобалізації та напрями модернізації господарсько-правового порядку в Україні» (м. Харків, 26 квіт. 2012 р.); «Юридична осінь 2012 р. (м. Харків, 13 лист. 2012 р.); «Правова доктрина – основа формування правової системи держави» (м. Харків, 20-21 лист. 2013 р.), «Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку» (м. Харків, 21 бер. 2014 р.).

Публікації. За темою дисертації підготовлено 12 наукових публікацій, з яких п'ять статей – у фахових наукових виданнях, одна стаття у зарубіжному виданні та тези шести наукових доповідей на конференціях.

Структура дисертації визначається її предметом, метою та завданнями дослідження. Дисертація складається з переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел, що містить 227 найменувань. Загальний обсяг дисертації – 222 сторінки, з них основного тексту – 199 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність проведеного дослідження, його предмет, об'єкт, мета та завдання; викладені методологічна і теоретична основи дисертації, положення, що характеризують її наукову новизну; розкривається теоретичне і практичне значення роботи та апробація результатів дослідження.

Розділ 1 «Загальні засади визначення платіжних систем та напрямів їх господарсько-правового регулювання» складається з трьох підрозділів.

У *підрозділі 1.1 «Поняття та ознаки платіжних систем, відображення їх функцій у господарсько-правовому регулюванні»* окреслюється одна з центральних проблем правового регулювання платіжних систем, яка стримує їх розвиток: недосконала вихідна концепція розуміння сутності платіжних систем, що ґрунтується на їх дослідженні поза безпосереднім зв'язком із економікою країни, внаслідок чого виникають труднощі із правильним обранням об'єктів господарсько-правового регулювання у сфері платіжних систем.

Встановлено, що, окрім функції переказу коштів, платіжні системи забезпечують реалізацію більш значних завдань в економіці країни. Залежно від цього пропонується розрізняти, по-перше, платіжну систему України (у широкому значенні) як одну з підсистем її економіки, роль якої полягає у забезпеченні умов для організації руху коштів, реалізації усіх економічних відносин та функціонування економічної системи держави (наприклад, фінансової системи, зокрема, її ринкової сфери (ринків цінних паперів, валютного, кредитного ринку тощо), бюджетної сфери (у вигляді забезпечення умов для організації та функціонування казначейської системи країни) тощо). По-друге, окремі платіжні системи (у вузькому значенні), основне призначення яких полягає у реалізації інтересів суб'єктів господарського і цивільного обігу шляхом забезпечення організації та здійснення господарської діяльності з надання платіжних послуг крізь призму виконання таких функцій: 1) формування умов для здійснення господарських операцій з переказу коштів; 2) формування умов для здійснення учасниками платіжних систем господарської діяльності з надання платіжних послуг та інших видів господарської діяльності в межах платіжних систем; 3) задоволення потреб користувачів платіжних систем у наданні та реалізації відповідних платіжних послуг.

Проналізовано та виявлено особливості сучасних наукових підходів до визначення платіжних систем, що умовно об'єднуються у три широкі концепції: інструментально-інфраструктурну, інституціональну та змішану. У межах останньої встановлено істотні правові ознаки, що дозволили удосконалити поняття платіжних систем.

У *підрозділі 1.2 «Проблеми класифікації платіжних систем в Україні»*

запропоновано класифікувати платіжні системи залежно від таких основних критеріїв: 1) територія функціонування платіжної системи та місце знаходження її платіжної організації (внутрішньодержавні та міжнародні платіжні системи); 2) вид фінансової установи, що є платіжною організацією платіжної системи (банківські та небанківські платіжні системи); 3) особливості участі у платіжній системі та доступу до неї учасників (платіжні системи з обов'язковою участю, із добровільною участю, без участі у ній інших учасників). Встановлено, що від цих критеріїв залежать особливості створення та легалізації платіжних систем, диференціація правового регулювання у вигляді обмежень видів платіжних послуг, що надаються засобами окремих платіжних систем, а також відповідних обмежень або умов, що висуваються до суб'єктів господарювання, які мають намір стати учасником тої чи іншої платіжної системи.

Значну увагу приділено класифікації платіжних систем залежно від наявності правового зв'язку платіжної організації із НБУ та значення платіжної системи для забезпечення приватних та публічних інтересів. Відповідно до цього виділено національні некомерційні платіжні системи (наприклад, Національна система масових електронних платежів (НСМЕП) і Система електронних платежів НБУ (СЕП НБУ) та комерційні платіжні системи (усі інші платіжні системи). Здійснено їх порівняльно-правовий аналіз, виявлено відмінності у правовому статусі платіжної організації, підставах та порядку створення, статусі правил їх функціонування, структурі управління системою, структурі організаційно-господарських та виробничо-господарських відносин, кінцевій меті створення й функціонування.

Класифікація платіжних систем залежно від спрямованості платіжної системи на реалізацію їх послуг у господарській діяльності користувачів дозволяє виділити універсальні платіжні системи, спрямовані на забезпечення надання платіжних послуг як господарського, так і негосподарського характеру, та спеціалізовані платіжні системи, спрямовані на надання платіжних послуг негосподарського характеру.

У підрозділі 1.3 «Особливості інструментів державно-правового впливу в господарсько-правовому механізмі регулювання платіжних систем» значну увагу приділено проблемам державного регулювання платіжних систем та господарської діяльності з надання платіжних послуг. Указано, що ефективність регулювання залежить передусім від правильного обрання напрямків, за якими воно має здійснюватися. Відповідно до таких орієнтирів у дисертації і визначаються специфіка об'єктів регулювання, його особливе завдання та система господарсько-правових засобів.

Обґрунтовано, що розвиток платіжних систем безпосередньо залежить від визначення цієї сфери відносин пріоритетним напрямом державної економічної, зокрема грошово-кредитної, політики, яка має містити вихідні

принципи функціонування платіжних систем, стратегію їх розвитку у сучасних ринкових умовах та умовах євроінтеграції України, концептуальні положення щодо удосконалення їх правового регулювання. Тому одним із важливіших завдань законодавця має бути визначення основних цілей та завдань такої політики, її закріплення і поступова реалізація у визначених законодавством формах.

На підставі аналізу застосування у сфері платіжних систем таких господарсько-правових засобів державного регулювання, як ліцензування, стандартизація та сертифікація, застосування нормативів та лімітів, регулювання цін і тарифів, реєстрація, нагляд (оверсайт) за платіжними системами розроблено конкретні пропозиції щодо їх адаптації та удосконалення з метою підвищення впливу на відповідні відносини.

Виявлено конфлікт інтересів у господарсько-правовому статусі НБУ і запропоновано його вирішити за рахунок часткового перерозподілу повноважень НБУ, зокрема, у такий спосіб. По-перше, шляхом делегування частини повноважень інституту Платіжної ради, яка має бути саморегульованою організацією, неприбутковим об'єднанням професійних учасників ринку платіжних послуг, створюваним з метою розроблення правил та стандартів функціонування платіжних систем, правил здійснення учасниками ринку господарської діяльності, моніторингу дотримання вимог таких правил та стандартів та виконання інших, делегованих цьому інституту з боку НБУ, повноважень. По-друге, шляхом поетапного відокремлення від НБУ національних некомерційних платіжних систем та передавання їх під управління відповідного банку, сто відсотків статутного капіталу якого належало б державі, без права приватизації, і який відповідав би виключно за організацію та забезпечення переказу коштів. Це стане суттєвим поштовхом до розвитку національних некомерційних платіжних систем та посилення їх конкурентоспроможності порівняно із міжнародними системами.

Розділ 2 «Основні господарсько-правові засоби організації платіжних систем та діяльності їх учасників» складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Характеристика правил платіжних систем як локального нормативно-правового акта платіжних систем» зроблено ґрунтовний аналіз локального регулювання відносин у сфері функціонування платіжних систем та засобів його удосконалення.

Акцентовано увагу на тому, що правила платіжних систем у цілому відповідають як загальним ознакам, притаманним усім нормативним актам, так і спеціальним, кваліфікуючим ознакам саме локальних актів. Разом з цим вони мають свої особливості, пов'язані із суб'єктом прийняття, дією у просторі та за колом осіб, порядком прийняття та затвердження. Зроблено висновок щодо необхідності забезпечення обов'язкової реєстрації у НБУ правил платіжних систем як локального нормативно-правового акта та

законодавчого закріплення публічного доступу до офіційного тексту правил платіжних систем усіма зацікавленими суб'єктами шляхом розміщення їх на офіційних веб-сторінках НБУ та відповідних платіжних систем.

На основі аналізу та групування вимог Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», нормативно-правових актів НБУ стосовно змісту правил платіжних систем, доведено, що їх призначення полягає передусім у регулюванні цілого комплексу відносин як організаційно-господарського, так і виробничо-господарського характеру.

Опрацювання тексту відкритих для ознайомлення правил платіжних систем дозволило констатувати, що надмірна диспозитивність визначення змісту правил платіжних систем не дозволяє повною мірою захистити як публічні інтереси (держави, споживачів платіжних послуг), так і приватні інтереси (учасників платіжних систем). Встановлено, що з метою забезпечення балансу вказаних інтересів в законодавчому порядку мають бути закріплені загальні принципи функціонування платіжних систем, а також конкретно визначені правові норми, що містять обов'язкові вимоги стосовно функціонування платіжних систем (наприклад, щодо механізму розподілу відповідальності, принципів доступу до платіжної системи, ціноутворення, порядку надання послуг, прав та обов'язків учасників переказу коштів тощо), які повинні знайти своє відображення і у правилах конкретних платіжних систем як локальних нормативних актах. При таких нормативних вимогах до змісту правил платіжних систем буде здійснюватися ефективна трансформація положень цих правил в істотні умови договорів, що укладаються суб'єктами платіжної системи у зв'язку з реалізацією їх функцій.

Підрозділ 2.2 «Господарський договір у механізмі правового регулювання діяльності платіжної системи» присвячено питанню договірному забезпеченню сфери функціонування платіжних систем та взаємовідносин між їх учасниками. Доведено, що істотним недоліком правового регулювання платіжних систем є відсутність у спеціальному Законі України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» правових норм, які б регламентували систему договорів та власне договірний механізм платіжних систем.

Здійснено класифікацію господарських договорів, що укладаються в платіжних системах залежно від їх спрямованості, що дозволило виділити такі види: 1) договори, спрямовані на формування та забезпечення організаційної єдності платіжної системи, що кваліфіковані переважно як господарсько-організаційні; 2) договори, спрямовані на здійснення окремих видів господарської діяльності в межах платіжної системи, що кваліфіковані як переважно майново-господарські договори про надання господарських послуг (розрахункових, клірингових, процесингових, еквайрингових, послуг маршрутизації, інших операційних, інформаційних та технологічних послуг). По кожній з груп договорів досліджено особливості змісту

правовідносин, що виникають на їх основі, істотних умов, суб'єктного складу, порядку укладання.

Договір про участь у платіжній системі, котрий віднесено дисертантом до договору, спрямованого на формування та забезпечення організаційної єдності у платіжній системі, кваліфіковано як правову форму утворення платіжної системи та господарсько-правовий засіб організації та об'єктивної господарських зв'язків між учасниками платіжної системи. З урахуванням відміченої характеристики цього господарського договору, та на основі співвідношення ознак платіжної системи й організаційно-правових форм здійснення господарської діяльності зроблено висновок про об'єктивну потребу у формуванні та законодавчому закріпленні відповідної організаційно-правової форми, яка відбивала б специфіку функціонування платіжних систем та відповідала б таким ознакам: 1) участь суб'єктів господарювання у господарській системі в якості її елементів; 2) господарська система не має статусу суб'єкта господарювання; 3) участь у цій господарській системі здійснюється як з метою реалізації спільної для усіх учасників мети, так і для задоволення власних комерційних інтересів; 4) застосування зазначеної організаційної форми можливе передусім завдяки втіленню її у вигляді господарського договору.

Розділ 3 «Проблеми розвитку платіжних послуг в Україні та концептуальні напрямки їх удосконалення» містить три підрозділи.

У підрозділі 3.1 «Правові проблеми кваліфікації та удосконалення надання платіжних послуг у платіжних системах» розглянуто питання співвідношення таких категорій, як «переказ коштів» та «платіжна послуга».

Науковий аналіз ознак переказу коштів дозволив зробити висновок, що за своєю сутністю він є суто технічним поняттям, господарською операцією, що зумовлює лише процес руху коштів від платника до отримувача, а тому не надає можливості розглядати його як вид господарської діяльності. З метою фіксації в законодавстві специфіки такої господарської операції, запропоновано в основу удосконалення поняття переказу коштів покласти наступні суттєві ознаки: 1) підставою є розпорядження ініціатора (платника або отримувача) про переказ коштів; 2) метою є надання грошових коштів платника у розпорядження отримувача; 3) стадійність здійснення, що передбачає вчинення сукупності послідовних, взаємопов'язаних дій, виконання яких опосередковує рух коштів; 4) електронна форма здійснення переказу коштів у межах платіжних систем; 5) спосіб переказу коштів як самостійна ознака відображає можливість надання на його основі різних за своєю специфікою послуг і є для них ключовим критерієм класифікації.

У межах господарської діяльності учасників платіжних систем доцільно розрізняти господарську операцію з переказу коштів, яка становить саме зміст відповідної послуги, та саму платіжну послугу, що надається в межах платіжних систем. Така концепція в цілому відповідає ustalеним у законодавстві Європейського Союзу положенням про платіжні

послуги.

На підставі таких критеріїв, як: 1) суб'єкт надання послуги; 2) спосіб переказу коштів; 3) предмет операції з переказу коштів; 4) територія надання послуги; 5) платіжний інструмент; 6) спосіб доступу до послуги здійснено класифікацію платіжних послуг і, як наслідок, зроблено висновок про формування та остаточне становлення в Україні в межах ринків фінансових послуг самостійної сфери господарської діяльності з надання послуг – ринку платіжних послуг. Запропоновано концептуально декілька послідовних кроків щодо розбудови ефективного правового механізму його функціонування. Визначено основні недоліки договірної регулювання процесу надання платіжних послуг та основні шляхи їх подолання у вигляді конкретних пропозицій щодо зміни законодавства з метою правового визначення договору про надання платіжних послуг в загальній системі договірної забезпечення функціонування платіжних систем.

Підрозділ 3.2 «Проблемні питання надання платіжних послуг засобами платіжних систем на основі електронних грошей» присвячено дослідженню основних проблем правового регулювання електронних грошей і платіжних систем на їх основі. Підтверджено, що системи електронних грошей є особливим різновидом платіжних систем, а отже, мають відповідати їх загальним вимогам та принципам функціонування. Водночас мають власну специфіку, яка має бути покладена в основу удосконалення їх законодавчого регулювання.

У процесі аналізу сучасного рівня розвитку систем електронних грошей, законодавства, що регулює їх обіг, виявлено такі недоліки й проблеми, що становлять загрозу насамперед публічним інтересам у сфері фінансової безпеки країни та підтримання належного рівня захисту прав користувачів платіжних послуг: 1) функціонування не зареєстрованих систем електронних грошей, засобами яких здійснюються незаконні операції з електронними грошима і, відповідно, незаконна господарська діяльність; 2) переважна анонімність учасників систем електронних грошей, що викликана відсутністю відповідних реєстрів користувачів електронних грошей, а також належної ідентифікації користувача у системі; 3) безконтрольна емісія електронних грошей, не уповноваженими на це суб'єктами господарювання; 4) порушення валютного законодавства при здійсненні емісії електронних грошей; 5) відсутність гарантій щодо обов'язкового погашення електронних грошей учасниками системи електронних грошей, що є недопустимим; 6) надання деякими системами електронних грошей послуг, що виходять за визначені законом межі операцій з електронним грошима.

Дисертантом розроблено комплекс необхідних заходів щодо удосконалення правового регулювання обігу електронних грошей в Україні, що готові до імплементації у вітчизняне законодавство і дозволять належним чином упорядкувати досліджувану систему відносин.

У підрозділі 3.3 «Напрямки удосконалення засобів господарсько-правового забезпечення захисту інтересів користувачів платіжних послуг та відповідальності в сфері платіжних систем» як недоліки захисту прав користувачів платіжних послуг визначено: 1) недосконалість механізму відповідальності у платіжних системах; 2) відсутність ефективного правового механізму забезпечення виконання зобов'язань учасників платіжних систем перед користувачами; 3) недостатнє законодавче забезпечення механізму позасудового врегулювання спорів у сфері платіжних систем.

Встановлено, що відсутність чіткого механізму розподілу відповідальності всередині платіжної системи перед користувачем та її диверсифікація по різних суб'єктах може бути головним чинником порушення прав користувачів у платіжній системі. Цей законодавчий недолік є наслідком того, що, по-перше, будь-яка операція з переказу коштів, як господарська операція, включає в себе ланцюжок учасників, конфігурація яких залежить безпосередньо від цілей і виду платежу, по-друге, сам механізм переказу коштів, закріплений у законодавстві, реально не відображає усієї множинності суб'єктів, які беруть в ньому участь, і не дозволяє переважній більшості користувачів платіжних послуг, особливо в умовах їх низької фінансової та юридичної грамотності, самостійно розібратись у ролі кожного учасника платіжної системи при проведенні переказу коштів, а також, по-третє, наслідком неспроможності засобами договірною регулювання визначити відповідальність учасників платіжних систем.

Для вирішення цього питання в дисертації розроблено й обґрунтовано низку змін, що дозволять закріпити принцип, відповідно до якого користувач платіжної системи має право звернутися до будь-якого суб'єкта, через якого починається його транзакція з метою стягнення збитків, а надавач платіжної послуги має нести відповідальність за здійснення платежу належним чином, включаючи обсяг і терміни його виконання, а також за будь-який збій у роботі посередників, які беруть участь у платіжному ланцюжку господарської операції з переказу коштів, аж до рахунку одержувача грошових коштів.

Звертається увагу на необхідності закріплення обов'язковості створення в межах платіжних систем, що функціонують в Україні, гарантійного (страхового) фонду, кошти якого б використовувались для забезпечення виконання зобов'язань учасників платіжних систем перед клієнтами, а також один перед одним. Аргументовано доцільність розроблення та включення безпосередньо в Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» ефективних позасудових механізмів вирішення конфліктів між учасниками платіжних систем, а також між ними і користувачами

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і вирішення наукового завдання, яке полягає у визначенні сутності та функціонального призначення платіжних систем, характеристики основних господарсько-правових засобів їх регулювання, виявленні головних недоліків правового механізму у сфері платіжних систем та напрямків його удосконалення. За результатами проведеного дослідження зроблено такі основні висновки:

1. Розвиток сфери функціонування платіжних систем та ринку платіжних послуг можливий лише за рахунок здійснення системних перетворень стосовно усіх аспектів їх функціонування, що має супроводжуватися активним процесом удосконалення законодавства України про платіжні системи та переказ коштів із одночасним приведенням його у відповідність до вимог європейського вектора розвитку України.

2. Переосмислення правових підходів до визначення платіжних систем на підставі розширеного тлумачення їх функціонального призначення є підставою для формування господарсько-правового механізму регулювання останніх, його принципів, завдань, об'єктів, предмета, системи методів.

3. Як одне з головних завдань реформування сфери функціонування платіжних систем та законодавства, що їх регулює, слід визначити формування багаторівневої системи відносин, яка має передбачати окремі об'єкти господарсько-правового впливу: 1) платіжну систему України як підсистему її економіки; 2) платіжні системи як сучасні організаційно-правові форми забезпечення організації та здійснення господарської діяльності з надання платіжних послуг і суміжних видів господарської діяльності, що в сукупності утворюють платіжну систему України; 3) суб'єктів платіжних систем (платіжна організація, учасники, оператори послуг платіжної інфраструктури); 4) ринок платіжних послуг як відповідну сферу господарської діяльності.

4. На підставі науково-теоретичного аналізу механізму локального регулювання відносин у сфері функціонування платіжних систем визначені конкретні правові засоби його модернізації, що спрямовані на удосконалення порядку прийняття та затвердження правил платіжних систем як локального нормативного акта, забезпечення їх публічності, удосконалення їх змістовної частини, а також підвищення регулюючого впливу на відповідних учасників.

5. Запропоновано цілісну систему договірної регулювання господарських відносин, пов'язаних із організацією платіжної системи, здійсненням в її межах господарської діяльності з надання платіжних послуг та з надання суміжних господарських послуг у такому вигляді: 1) договір про участь у платіжній системі; 2) договори про надання господарських послуг у межах платіжної системи; 3) договір про надання платіжних послуг користувачам. Відтворення цієї системи в законодавстві України про

платіжні системи та переказ коштів забезпечить господарському договору провідне місце в господарсько-правовому механізмі регулювання платіжних систем.

6. З урахуванням запропонованої у роботі характеристики платіжної системи як організаційно-правової форми забезпечення організації та здійснення господарської діяльності з надання платіжних послуг і суміжних видів господарської діяльності необхідним є розроблення і законодавче закріплення відповідних ознак та елементів цього правового інституту. Відправними критеріями на цьому шляху мають бути такі: 1) регулювання господарського договору як основної правової форми утворення платіжної системи та об'єктивації господарських зв'язків між учасниками; 2) удосконалення визначення господарської компетенції (правосуб'єктності) суб'єктів платіжної системи; 3) встановлення правового механізму розподілу відповідальності між суб'єктами платіжної системи.

7. З метою удосконалення механізму господарсько-правового регулювання ринку платіжних послуг запропоновано поетапне здійснення таких кроків: 1) законодавче закріплення поняття та кваліфікаційних ознак платіжної послуги як одного із видів фінансових послуг; 2) встановлення вичерпного переліку суб'єктів, які відповідно до законодавства мають право надавати платіжні послуги, та чіткого обсягу їх господарської компетенції; 3) розроблення правових режимів надання окремих видів платіжних послуг, в межах яких мають визначатися особливості й обмеження здійснення господарської діяльності надавачів платіжних послуг; 4) удосконалення договірної механізму функціонування платіжних систем та надання платіжних послуг.

8. Сучасний стан законодавчого регулювання електронних грошей характеризується суттєвим відставанням від потреб ринку, не відповідає швидким темпам розвитку, притаманним сфері обігу електронних грошей, що насамперед призводить до неможливості ефективного застосування законодавства стосовно відповідних правовідносин, фактичної неврегульованості зазначеного сектору ринку платіжних послуг та наявності багатьох системних проблем, що потребують невідкладного вирішення.

9. Наслідком того, що закріплені у Законі України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» нормативні положення щодо відповідальності учасників платіжної системи реально не відображають специфіку переказу коштів, яка полягає у множинності учасників цієї господарської операції, є диверсифікація відповідальності за здійснення платіжної послуги по різних суб'єктах та перекладання юридичних і технологічних проблем платіжної системи та усіх пов'язаних із цим ризиків на користувача. Запропоновані у роботі принципи дозволять подолати вказаний недолік і встановити чіткий механізм розподілу відповідальності всередині платіжної системи перед користувачем.

10. Адаптація законодавства України про платіжні системи і переказ

коштів до законодавства Європейського Союзу буде частково досягнена при удосконаленні правового регулювання, зокрема, за такими напрямками: 1) модернізація окремих засобів державного регулювання, зокрема, ліцензування, стандартизації, нагляду (оверсайту) платіжних систем; 2) законодавче забезпечення умов для створення та функціонування на ринку платіжних послуг саморегулювальної організації – Платіжної ради; 3) встановлення комплексного регулювання платіжних послуг як одного з видів фінансових послуг, а їх надання – як виду господарської діяльності; 4) забезпечення правового закріплення ринку платіжних послуг як відповідної сфери господарської діяльності; 5) встановлення вичерпного переліку суб'єктів, які відповідно до законодавства мають право надавати платіжні послуги, включаючи платіжні установи як спеціальні суб'єкти господарювання, для яких надання платіжних послуг є виключним видом господарської діяльності; 6) забезпечення належного рівня захисту прав користувачів платіжних послуг шляхом реформування законодавства про відповідальність у платіжних системах тощо.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, опубліковані у фахових виданнях з юридичних наук:

1. Адабашев Т. К. Особливості організаційно-господарських правовідносин у національних платіжних системах України / Т. К. Адабашев // Юрист України : наук.- практ. журн. – 2012. – № 1/2. – С. 52-59.

2. Адабашев Т. К. До питання про визначення основних ознак платіжної системи / Т. К. Адабашев // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер. : Право. – 2012. – Вип. 20. – Ч.1 – Т. 2. – С. 156-160.

3. Адабашев Т. К. Правові особливості застосування адміністративно-господарських санкцій в сфері функціонування платіжних систем / Т. К. Адабашев // Вісник господарського судочинства. – 2013. – № 1. – С. 161-169.

4. Адабашев Т. К. До питання класифікації платіжних систем, що функціонують в Україні / Т. К. Адабашев // Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія : Економічна теорія та право : зб. наук. пр. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого". – Х. : Право, 2013. – № 2 (13). – С. 142-153.

5. Адабашев Т. К. Деякі особливості державного регулювання платіжних систем в Україні / Т. К. Адабашев // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия : «Юридические науки». – 2013. – Т. 26 (65). – № 2-1. – Ч. 1. – С. 316-323.

Стаття, опублікована у іноземному виданні з юридичних наук, включеному до міжнародної наукометричної бази:

1. Адабашев Т. К. К вопросу об определении принципов доступа

участников к платежным системам / Т. К. Адабашев // Международный научно-практический журнал «Закон и жизнь» (г. Кишинёв, Республика Молдова). – 2013. – 11 (2). – С. 6-10.

Тези доповідей наукових конференцій:

1. Адабашев Т. К. Деякі питання функціонування внутрішньо-банківських платіжних систем в Україні / Т. К. Адабашев // Актуальні проблеми цивільного, житлового та сімейного законодавства : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річчю з дня народж. д-ра юрид. наук, проф. В. П. Маслова, 16 бер. 2012 р. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого". – Х. : Право, 2012. – С. 291-294.

2. Адабашев Т. К. Concept and types of payment systems under the law of the European Union / Т. К. Адабашев // Проблеми розвитку юридичної науки в дослідженнях молодих учених : матеріали наук.-практ. конф. іноземними мовами(м. Харків, 5 квітня 2012 р.). – Х. : 2012. – С. 5-7.

3. Адабашев Т. К. Сучасне регулювання застосування адміністративно-господарських санкцій за порушення порядку здійснення операцій в платіжних системах / Т. К. Адабашев // Юридична осінь 2012 року : зб. тез доп. та наук. повідомл. учасн. всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених та здобувачів (13 листоп. 2012 р.) / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Я. Мудрого". – Х. : Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого", 2012. – С. 222-225.

4. Адабашев Т. К. Господарсько-правові питання щодо умов участі в платіжних системах / Т. К. Адабашев // Правова доктрина – основа формування правової системи держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад. прав. наук України та обговоренню п'ятитомної монографії "Правова доктрина України" (м. Харків, 20-21 лист. 2013 р.) / Національна академія правових наук України; відп. за вип. О. В. Петришин ; голова редкол. В. Я. Тацій ; редкол. В. П. Тихий [та ін.]. – Х. : Право, 2013. – С. 743-747.

5. Адабашев Т. К. Правові проблеми створення єдиного національного платіжного простору в Україні з урахуванням міжнародних аспектів / Т. К. Адабашев // Процеси економічної глобалізації та напрями модернізації правового господарського порядку в Україні : матеріали круглого столу (м. Харків, 26 квіт. 2012 р.) / НУ "ЮАУ"; редкол. : Д. В. Задихайло, В. С. Мілаш. – Х. : Юрайт, 2012. – С. 180-185.

6. Адабашев Т. К. Деякі проблеми застосування заходів відповідальності в сфері переказу коштів в умовах європейського вектору розвитку України / Т. К. Адабашев // Актуальні питання інтелектуальної власності та інноваційного розвитку : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 березня 2014 р.) / редкол. : С. М. Прилипка, Ю. Є. Атаманова, С. В. Глібок, К. В. Єфремова. – Х. : НДПЗІР, 2014. – С. 271-275.

АНОТАЦІЯ

Адабашев Т. К. Господарсько-правове регулювання платіжних систем в Україні. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2014.

Дисертацію присвячено дослідженню питань удосконалення господарсько-правового регулювання платіжних систем в Україні. На основі розширеного тлумачення функціонального призначення платіжних систем запропоновано нову вихідну концепцію розуміння їх сутності, а також їх базові кваліфікаційні правові ознаки. Здійснено класифікацію платіжних систем залежно від правових ознак. Проаналізовано особливості інструментів державно-правового впливу в господарсько-правовому механізмі регулювання платіжних систем, визначено основні проблеми, що виникають при їх застосуванні, а також можливі шляхи їх усунення. Обґрунтовується необхідність визначення сфери платіжних систем пріоритетним напрямком державної економічної, зокрема грошово-кредитної, політики. Охарактеризовано особливості та засоби удосконалення локального та господарсько-договірного регулювання відносин у сфері функціонування платіжних систем. Окреслено проблеми розвитку платіжних послуг в Україні та концептуальні напрямки їх удосконалення, а саме: проблеми кваліфікації та удосконалення надання платіжних послуг у платіжних системах як виду господарської діяльності; проблеми надання платіжних послуг засобами систем електронних грошей; проблеми удосконалення засобів господарсько-правового забезпечення захисту інтересів користувачів платіжних послуг та відповідальності у сфері платіжних систем.

Ключові слова: платіжна система, платіжна послуга, переказ коштів, ринок платіжних послуг, надання платіжних послуг, правові засоби регулювання переказу коштів, правила платіжних систем, електронні гроші, договір про участь у платіжній системі, відповідальність.

АННОТАЦИЯ

Адабашев Т. К. Хозяйственно-правовое регулирование платежных систем в Украине. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 – хозяйственное право; хозяйственный процесс. – Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Министерство образования и науки Украины, Харьков, 2014.

Диссертация посвящена исследованию вопросов совершенствования хозяйственно-правового регулирования платежных систем в Украине. На

основе расширенного толкования функционального предназначения платежных систем предложены новая исходная концепция понимания их сущности, а также базовые квалификационные правовые признаки. Осуществлена классификация платежных систем в зависимости от правовых признаков. Проанализированы особенности инструментов государственно-правового воздействия в хозяйственно-правовом механизме регулирования платежных систем, определены основные проблемы, возникающие при их применении, а также возможные пути их устранения. Обоснована необходимость определения сферы платежных систем приоритетным направлением государственной экономической, в частности денежно-кредитной, политики. На основании анализа правового статуса Национального банка Украины в сфере функционирования платежных систем выявлены его существенные недостатки, а также внесены предложения по их устранению.

Дана характеристика особенностям и средствам совершенствования локального и хозяйственно-договорного регулирования отношений в сфере функционирования платежных систем. Указывается, что правила платежных систем являются локальным нормативно-правовым актом, регулирующим комплекс хозяйственных отношений. Сформулированы предложения по усовершенствованию хозяйственного договора как правового средства регулирования отношений, возникающих при организации платежной системы, а также осуществлении в ее пределах хозяйственной деятельности по оказанию платежных услуг.

Рассмотрены проблемы развития платежных услуг в Украине и концептуальные направления их совершенствования, а именно: проблемы квалификации и модернизации оказания платежных услуг в платежных системах как вида хозяйственной деятельности; проблемы предоставления платежных услуг в сфере обращения электронных денег; проблемы совершенствования средств хозяйственно-правового обеспечения защиты интересов пользователей платежных услуг и ответственности в сфере платежных систем.

Ключевые слова: платежная система, платежная услуга, перевод средств, рынок платежных услуг, предоставление платежных услуг, правовые средства регулирования перевода средств, правила платежных систем, электронные деньги, договор об участии в платежной системе, ответственность.

ANNOTATION

Adabashev T. K. The commercial legal regulation of payment systems in Ukraine. – Retaining manuscript rights.

The dissertation for the degree of doctor of philosophy in law on speciality 12.00.04 – commercial law; commercial procedure. – Yaroslav Mudryi National Law University, The Ministry of Education and Science of Ukraine, Kharkiv,

2014.

The dissertation covers the scientific research of issues connected with the improvement of commercial legal regulation of payment systems in Ukraine. The new initial concept of understanding for the essence as well as basic qualification legal criteria of payment systems were proposed in terms of broadened interpretation of their functional purpose. The classification of payment systems depending on legal criteria was accomplished. The features of state-legal instruments of influence on commercial legal mechanism of payment systems regulation were analyzed. It is substantiated the necessity to assign the sphere of payment systems as priority orientation of state economic policy, the credit and monetary one in particular. The special features and means of improvement of local and commercial-contractual legal regulation regarding the sphere of payment systems were characterized. The attention is paid to the problems of the development of payment systems services in Ukraine and the directions of their improvement, namely: the problems of qualification and improvement of payment servicing in payment systems as types of commercial activity; the improvement of means of commercial legal defense of payment systems users issues.

Key words: payment system; payment service; transfer of funds; payment service market; payment servicing; rules of payment systems; electronic money; the treaty of participation in payment system; responsibility.

Відповідальний за випуск
кандидат юридичних наук, доцент Бойчук Р. П.

Підписано до друку 06.10.2014 р. Формат 60 x 90 1/16.
Папір офсетний. Віддруковано на різнографі.
Умовн. друк. арк. 0,7. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100 прим. Зам. №1076.

Друкарня
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77